

KLEINE VERHAALTJES, KLEINE VERTOOGJES... EN DE GROTE SHOWBIZZ

Karel Boullart, Gent

1

Waarom vertellen wij verhaaltjes? Misschien uit babbelzucht om ons teveel aan hersenactiviteit tot draaglijke proporties terug te brengen? Of uit nieuwsgierigheid en exploratiedrang om ons overschot aan verlangen dat wij niet werkelijk kunnen bevredigen mentaal aan zijn symbolisch resultaat te helpen? Uit onbehagen dus, uit ontgoocheling met de wereld? Het klinkt overdreven, alsof de mens het dier is dat het universum wil overwinnen. Een ziek dier dus. Of misschien, omdat wij voorbarig geboren moesten worden? Bijgevolg een beetje zonder eigenschappen, om ons wat verlaat die tweede natuur te bezorgen waar we niet buiten kunnen? Om onszelf en onze medemensen een identiteit aan te praten waarvan we moeten vrezen dat we ze niet ècht bezitten maar waarzonder we onze gemeenschapszin zouden verliezen? Of om, wegens ons notoir gebrek aan welbepaaldheid, de

dreigende fragmentatie van onze bewustzijnsstroom tegen te werken, zodat we een 'ik' zouden kunnen veroveren dat ons in staat stelt te zeggen: "Het 'ik denk' moet al mijn voorstellingen kunnen begeleiden"? Want laten we wel wezen: zolang we de fragmenten die wij zijn, op een of andere manier ineen kunnen weven, zijn we nog niet uiteengevallen. Het fragment is pas ècht als het er het zwijgen toe doet; als we van het ene in het andere 'zelf' struikelen zonder dat te beseffen: als dat onuitsprekelijke 'ik' er dus enkel nog lichamelijk voor anderen is, die dan niet meer weten wat ze ermee aanmoeten. Er zijn mensen die zich niet meer bewegen omdat ze de overtuiging gekregen hebben dat hun hoofd op de buffetkast staat en ze zonder kop op hun schouders het daar niet kunnen weghalen. De logica zelf, zou men zeggen. Misschien willen we de wereld niet overwinnen -dat zal wel niet lukken- maar willen we alleen maar thuiskomen in de wereld, willen we in onze onbegrijpelijke en vreemde wereld een tehuis bouwen, een cultureel zijn, waarin we ons thuisvoelen en waarvan we dan zeggen dat het de echte wereld is. Wij zijn kinderen in het donker die een lichtje aansteken, niet om de duisternis te verdrijven (dat zal niet lukken) maar om onszelf wijs te maken dat ze er niet is. Het 'Ding an sich' is onbekend en kan niet in het weten worden opgesloten. Het gevolg lijkt te zijn dat wij onszelf en de wereld enkel kunnen vastpakken en begrijpen als wij er verhaaltjes over vertellen. Het 'In den beginne' is onvermijdelijk, al komt het altijd wat laat in de geschiedenis en blijft de auteur in beginsel onbekend. Maar we hebben ze nodig, die aanzetjes en die verhaaltjes, of ons hoofd zal op het buffet blijven staan. Men mag rustig aannemen dat ons cultureel zelf geconstrueerd wordt met behulp van de verhaaltjes die we over mekaar en over onszelf vertellen. Alle cultuur is narratief van aard. En zo is onze wereld ook. Al was het maar omdat ook dat multiversum, in afwezigheid van het eeuwige 'Ding an sich', noodgedwongen door ons 'ik denk' moet passeren, eventueel dwars ons teveel aan fantasie. Waarom?

2

Ten eerste, omdat het altijd zo geweest is. Dat zou beslist geen goede reden zijn, als het niet de enige was die wij hebben. Geënt op de genetische bricolage die hem biologisch bepaalt, en ver daar bovenuit, is de Homo sapiens altijd, in de oorspronkelijke betekenis van het woord, een poëtisch dier geweest. Door magie, door overschot aan fantasie en teveel aan geheugen -wat hem doodsangst bezorgt en meer levensdrang dan goed voor hem is- heeft de mens zijn lichtje opgestoken in de donkere stilte van het zijn. Door mythische verhalen en ritueel gedrag, door nabootsing van doen en laten, en door navertellen van gebabbel allerhande, heeft hij zichzelf van in den beginne een cultuur, een tehuis geschapen of getracht dat te doen. Maar in dit zoekproces, in dit gebeuren van leren en afleren, is hij altijd de Verloren Zoon gebleven die nooit is teruggekeerd. Niet omdat hij dat niet wou maar omdat hij 't niet kon. Als puntje bij paaltje komt bestaan er geen tradities die na verloop van tijd niet onwerkbaar blijken; en er is geen lust in het niet-zijn hoeveel ellende ons er-zijn op dat stuk ook mag meebrengen. Dat is altijd zo geweest, van het Paleolithicum af, waarin de mens, dier onder de dieren, in zijn nissen heeft geleefd; over het Neolithicum heen, de landbouwrevolutie, waarin hij zijn nissen bewerkt en veranderd heeft, tot en met de Industriële Revolutie en haar gevolgen, waarin hij zich heeft moeten gaan afvragen in welke nis hij wel zou willen leven, omdat hij er, naar het schijnt, schijnbaar wellicht, uitgesprongen is. Per slot van rekening: 'De wereld is mijn voorstelling'. Althans, ze is ons object geworden. Men moet gek zijn -je kop moet op de buffetkast staan- om zoiets uitheems te denken. Maar het is ook een beetje waar. Het gevolg van die halve waarheid is dat al onze geliefde denkbeelden, die wij zo graag aanbeden hebben, dat al onze verhalen, grote en kleine, die we ooit verteld hebben, nog maar weinig te zeggen hebben. Het zijn allemaal oude verhalen, die wij uit piëteit heruitgeven, maar waarin wij met de beste wil van de wereld -en elke wil in de wereld beweert de beste te zijn- niet meer kunnen geloven. Vandaar, denkelijk, ons geloof in fictie. Die verhaaltjes, die dan ficties genoemd worden, zijn dus, hoe belangwekkend en onderhoudend ook, heel klein geworden, de oude zowel als de nieuwe. Is er dan geen oplossing? Om zo te zeggen: 'eine Endlösung'?

3

Laten we maar stellen dat ze al lang is uitgevonden: wat men in onze cultuur ‘filosofie’ genoemd heeft, staat of valt met de obsessie die wiskunde heet. Het ‘verhaal’ is arbitrair of uit de lucht gegrepen, zo lijkt het, maar het kan, als men maar genoeg nadenkt, door het ‘bewijs’ vervangen worden. De geschiedenis van deze illusie is oud: ze begint -voorbeeldelijk trouwens- bij Plato. De filosofie, die zich tegen de ‘poëzie’ wou verzetten om ècht funderend te zijn en niet een ‘alsof’ of een ‘laten we maar aannemen’, heeft gepoogd die verhaaltjes, groot of klein, en vooral de grote, te overstijgen door een grondig nieuw verhaal: de ontwikkeling, de geschiedenis dus, van de wetenschap. Niet door dat theoretische denken alleen (dat is hoofdzakelijk verlangend en dus speculatief gebleven) maar door dat weten in zijn efficiënte gedaante: wetenschap en technologie. Doorgebroken is deze gedachte volop bij het eerste onmiskenbare succes ervan: de Newtoniaanse mechanica. Sindsdien, tot en met de ontrafeling van ons genoom, is dit paradigma het enige grote verhaal dat heden opgeld doet: de rest is franje en fait divers. Interessant misschien maar in elk geval niet substantieel: literatuur dus, fictie. Vandaar de kleinheid van alle traditionele vertelsels en het falen van alle grote verhalen van weleer. Men kan het zich zo voorstellen: de oorspronkelijke magie, die in alle kunstuitingen doorleeft, is langzaam, met vallen en opstaan, omgeslagen in gedegen en geduchte arbeid, in effectief resultaat op grond van een plan dat van inzicht getuigt, inzonderheid mathematisch, algoritmisch en dus berekenbaar inzicht in de werking van het universum. Initieel primitief, eerder praktisch dan theoretisch gevormd, heeft deze koppeling tussen theorie en praktijk sinds de Renaissance steeds meer geleid tot de machinerie en de daarop volgende dynamiek van het wetenschappelijk-technologisch complex. De wereld is niet enkel onze voorstelling geworden, maar ook en vooral onze berekenbare en voorspelbare voorstelling. Aan deze, zoals Maxwell definieerde, ‘regular succession of events’ is geen aanwijsbaar einde. En gegeven de onzekerheid van de mens over zijn ‘programma’, over zijn natuur als ‘ziek’ dier, zet ze zich ongebreideld door en dringt ze zich, hoe brutaal en onverteerbaar dat voor onze verhaaltjes ook mag uitdraaien, onweerstaanbaar op. Als wij er ooit op uit zijn

geweest om ons leven wat te vergemakkelijken en als wij daarvoor (wat meer dan waarschijnlijk is) prognostisch inzicht in de wereld nodig hadden, dan kan er door dat verlangen geen einde zijn aan onze pogingen om de wereld naar onze hand te zetten. In een cultuur zoals de onze -al is ze wellicht niet de enige- die in de mens een oneindig verlangen heeft aangeplant omdat ze ooit in de transcendentie een oneindige God heeft aanbeden, is het niet meer mogelijk tevreden te zijn met eindige verhaaltjes van de mens over zichzelf. Is, met andere woorden, alleen het Absolute cultuurstichtend. In die zin is de wetenschappelijke ontwikkeling, waarin het verhaal door het bewijs wordt vervangen, onvermijdelijk. Plato, de eschatologische technocraat, de metafysicus die zijn denken wàar wou maken -en wie onder al deze mensen van goede wil, wou dat niet?- heeft niet anders gedacht. De wil om de mens te 'ontcijferen' brengt de uitvoering mee van dit efficiënte denken: 'Elkeen zijn formule en de Zamjatiaanse integraal de formule van allen samen' is bijgevolg het streefdoel en dat succes levert meteen het glazen huis van de wereld op. Kortom: 'Paradise regained'. Het negentiende-eeuwse scientisme, waarin het verhaal met zijn onvoorspelbare toevalligheden teruggebracht moest worden tot de chemische formule van suiker en vitriool, was de voorbode van deze idee. Anders uitgedrukt, 'de wereld ontcijferd' betekent het einde van alle verhalen, of ze nu klein of groot zijn. Het is die voleinding en die vervulling van die in oorsprong Platoonse droom die, bij het ontstaan van de wetenschappen in strikte zin, in het rationalisme zijn voorbeeldelijke vorm -zijn filosofisch verhaal- heeft gevonden. En het Hilbert-programma in de mathematica is de ultieme uitloper ervan. Maar kan het verhaal wel de wereld worden uitgestuurd? Zoals Plato dacht, voor wie de tragici de stad moesten verlaten omdat ze bewijsbaar leugenachtige zaken verkondigden?

4

Het lijkt erop dat wij onze verhaaltjes en (gegeven onze culturele aard) onze grote verhalen niet zullen kunnen missen, al was het maar omdat de kleine te klein zijn, zelfs voor elk van ons. Het lijkt ons in dit verband te simplistisch en te eng te willen wijzen op de historisering van het wetenschappelijk denken en op de zogenoemde

culturele relativiteit. Atoombommen ontploffen evengoed in Japan als in de Verenigde Staten. Dat is niet veel, cultureel gezien, of veel te veel, naargelang, maar het is beslist genoeg. De grenzen die onze 'doe-kennis', om het zo maar eens uit te drukken, opgelegd zijn, kunnen niet door onze culturen en hun verhalen worden bepaald, vooral niet omdat de mens geneigd is al wat hij kan, al was het maar één keer, te volbrengen of ten minste uit te proberen. Die grenzen kunnen enkel vastgesteld worden door de intrinsieke karakteristieken van die kennis van de wereld zelf en dus vanuit de aard van die kennis. Ze moeten met andere woorden uit de wetenschap zèlf komen. En dat doen ze ook. Althans in de voorbije eeuw is dat gebleken: in de logica en in de natuurkunde. En, mag men aannemen, a fortiori in de rest. Er zijn daar twee redenen voor die finaal op hetzelfde neerkomen: het fatale feit, als men het zo noemen mag, van onze radicale eindigheid, dat wil zeggen het grote feit van onze initiële condities, onze beperkte mogelijkheden in tijd en ruimte, en onze finale condities, onze dood. Wij zijn op vertelsels aangewezen omdat wij sterfelijk zijn en omdat wij dat weten. Er bestaan geen eeuwige dingen en geen oneindig soepele entiteiten. Het gevolg is dat alle zijnden in de wereld de elementaire structuur van het verhaal bezitten, dat ze hun begin, hun midden en hun einde hebben, hun randvoorwaarden en hun eindig interval. Anders gesteld, ook de 'regular succession of events' en het determinisme van de wetmatigheid (wat op hetzelfde neerkomt) is zèlf beperkt. Geen calculus, geen systeem is totaal omdat het ontisch-epistemisch onmogelijk is de totaliteit en bijgevolg ook de totale zelfreferentie effectief te denken, laat staan die idee ten uitvoer te leggen. Vandaar de logische beperkingen op formele systemen, de ontisch-epistemische onzekerheden van de quantummechanica, de onvoorspelbaarheid van nogal wat reeksen van gebeurtenissen en algemeen gesproken (zoals de algoritmische theorie der informatie van Kolmogorov en Chaitin laat zien) de zeer beperkte 'samendrukbaarheid' van mens en wereld. Aan het 'In den beginne' kan men niet ontkomen, aan het einde, ook al is het een nieuw begin, evenmin; en nog minder kan men zich ontdoen van de onberekenbaarheid, de onvoorspelbaarheid en het 'toevalsmatige' karakter van het midden, zelfs niet als men achteraf zou kunnen vaststellen dat die ontwik-

keling fataal is geweest. Daarenboven bezitten mens en wereld, althans de mens in zijn wereld, niet enkel deze syntaxis, maar ook en vooral een semantiek die het doen en laten, inzonderheid cultureel, van de mens wezenlijk meebepaalt. En die semantiek kan niet restloos in het syntactische spel van de wetenschap opgenomen worden, precies om dezelfde redenen als daarnet. Het onomkeerbare en unieke karakter van de beleving is onsamendrukbaar en kan bijgevolg slechts inhoudelijk voor het bewustzijn worden bewaard als het resultaat van het bevel 'Kopieer de reeks', wat meebrengt dat die 'kopie' in dat bewustzijn altijd een unieke constructie, een verhaal, een transpositie en dus een metafoor van de wereld zal moeten zijn. Iedereen wordt oud, maar iedereen doet dat op zijn manier. Als het een wet van de natuur is, dan 'zijn' wij zwaartekracht; maar de belevingsinhoud van onze val in het ijle is kwalitatief grondig verschillend van de wet die wij zijn en die ons bijgevolg naar beneden doet storten. Zelfs een theorie over alles gaat onvermijdelijk over heel weinig. Mens en wereld zijn altijd veel meer en ook gedeeltelijk anders dan 'nothing but'-filosofen kunnen, durven en willen vermoeden. Ook vertogen zijn dus niet overtuigend in absolute zin: ook die zijn klein, zelfs kleiner dan het kleinste verhaal. Het zijn altijd kleine vertoogjes. Anders gezegd, als wij het 'goede leven' op het oog hebben, en cultureel gezien kunnen we niet anders, als wij moeten zien te bepalen wat dit goede leven inhoudt, dan zullen we dat moeten doen met behulp van 'goede verhalen': ze zijn ons enige middel om tegelijk het overkoepelend en concreet karakter van onze oriëntatie te vrijwaren en om die betekenisvol en volwaardig te laten zijn. En ze zullen in principe cultuurstichtend en overtuigend moeten uitvallen, die verhalen. Cultuurstichtend omdat wij voor een stuk aan gene zijde van alle wetmatigheid onszelf bepalen en dus in en met die verhalen leven; en overtuigend omdat wij nu eenmaal op het goede leven uit zijn. Kortom, we zullen ze nodig hebben, die goede verhalen, en we zullen moeten weten dat ze dat zijn. Plato dacht er ook zo over, met dit verschil dat hij de hoop koesterde dat we voor dat probleem een formule zouden kunnen vinden. Maar dat is principieel onmogelijk gebleken. Vandaar de onvermijdelijkheid van het verhaal van de wereld: de goede en de slechte, de mooie en de lelijke. Doch waar moeten we die uitzonderlijke verhalen

zoeken? Als we niet anders kunnen dan ons herinneren aan het 'arbitraire' karakter van het altijdige en omvattende 'In den beginne'? Hoe zouden het goede en het schone overtuigend kunnen zijn, als ze geen bewijs kunnen krijgen? De klassieke filosofie is aan dit dilemma, hoe vruchtbaar haar zijdelingse effecten ook geweest mogen zijn, langzaamaan doodgegaan. Zoals, vanzelfsprekend, de esthetica en de kunstfilosofie ook.

5

Daar de tijd dringt en wij dus niet kunnen wachten, moet er voor alles, ook voor uitzichtloze zaken, een oplossing gevonden worden, desnoods een slechte. Als onze grote verhalen van weleer te klein zijn uitgevallen en als het grote betoog dat ze moest vervangen het evenzeer laat afweten, zijn wij mensen zonder eigenschappen geworden, of beter misschien, hebben wij veel te veel eigenschappen gekregen, en dus te veel slechte, vooral omdat we wegens onze culturele bedoelingen geneigd zijn die eigenschappen schromelijk te overschatten. Grote verhalen zijn het dwangbuis waarin culturele gekken op het goede leven wachten en grote betogen zijn een dictatoriale ramp die met haar machines alle goede leven platwalst. Alle verhaaltjes zijn klein en elk van ons is gedwongen ze zelf uit te denken. Hoe zullen we uitmaken wat de goede zijn? Het grote verhaal van de cultuur (dat er niet meer is) daargelaten, bestaat er maar één middel, zou men denken, om dat probleem op te lossen: we proberen niet meer uit te maken wat goed en kwaad, wat schoon en lelijk is, we brengen onze verhaaltjes op de markt en we kijken naar de verkoopsijfers. Iedereen is op het goede uit, op wat hij denkt dat het is: hij zal het dus kopen en -zo gezegd, zo gedaan- is de markt de onzichtbare hand die ons ongemerkt vastgrijpt en ons na verloop van tijd naar het goede leven leidt. Een mens kan het zich niet makkelijker wensen. Wat de dingen waard zijn, weten we niet; wat we wel weten, en wat vrij makkelijk bepaald kan worden, is de prijs die men er, om welke reden ook, voor over heeft. Spreek af dat de waarde de prijs is en het grote probleem is opgelost, altijd voorlopig maar niettemin altijd opnieuw, op elk moment. Anders gezegd, de veralgemeende economie lijkt

het enige grote verhaal te zijn dat van onze culturele bekommernissen overblijft, dat standhoudt en dat altijd voor oplossingen zorgt. Alle dingen kunnen gekocht en verkocht worden. Waarom dan niet onze gedachten, onze gevoelens, onze moraal, kortom, onze verbabbelde mens- en wereldbeschouwingen? De dingen waarin dit alles neergelegd wordt of kan worden, die goederen en diensten, kunnen van hand tot hand gaan. Of die daarnaast ook in een hoofd terecht komen, en of ze van hoofd tot hoofd gaan, kortom, of ze in alle hoofden zullen omgaan om dan een groot verhaal te worden, is een andere kwestie die au fond niet ter zake doet, omdat er geen oplossing voor is. Alles heeft zijn prijs en dus zijn verkoopcijfers, en dat is het enige wat alle dingen bewijsbaar hebben. De mens wikt en weegt zijn 'goede leven' af, maar of hij nu weegt en wikt of niet, de markt beschikt. Wat niet deugt is niet verkoopbaar omdat niemand het koopt. En wat verkocht wordt deugt, want anders ging het de deur niet uit als warme broodjes. Tegen deze procedure kan niets worden ingebracht; men kan zelfs stellen dat ze de enige is die er altijd is geweest of tenminste dat ze altijd min of meer verborgen de culturele agenda heeft bepaald. Het gevolg is echter dat dit enig mogelijk grote verhaal, dat van de universele markt, van alle cultuur -die nu definitief, zo lijkt het, in haar hemd is gezet- noodgedwongen niet enkel ficties maakt maar ook showbizz: precies het grote verhaal van het blitz-bezoek dat de werkelijkheid bij ons aflegt. De enige norm die de zogenoemde kwaliteit kan vervangen is immers de kwantiteit van de kijkcijfers. Want wegens de onsamendrukbaarheid van alle dingen kan op de kwaliteit van het leven geen cijfer worden geplakt. Daarvoor hadden we bewijzen nodig en die zijn er niet, behalve in de hemel. Maar dat lost het probleem op aarde niet op.

Hoewel deze grote concurrentieslag, deze nieuwe oorlog 'van allen tegen allen' op de markt, denklijk evenveel, zoniet méér slachtoffers maakt dan de oorlog tout court, moet toegegeven worden dat hij, als hij bereid is zijn syntactische regels in ere te houden, op vredelievende manier te werk gaat: Uitgehongerd worden, lichamelijk en ook geestelijk, heeft de dood tot gevolg, voor of na het overlijden; maar het is minder spectaculair en het is ook moeilijker er de oorzaken van aan

te wijzen, dan wanneer men in een oogwenk en voor de camera's van de markt aan flarden wordt geschoten. Er bestaat dus op het eerste gezicht geen humaner methode om van onze slechte en vicieuze verhalen af te komen dan ze op de markt te dumpen. Toch heeft deze procedure aller procedures één groot nadeel: ze lost het filosofische probleem van onze verhalende cultuur op door te doen alsof het niet bestaat en daarenboven vooronderstelt die onzichtbare hand, wil ze tot het goede leven leiden, dat wij bij voorbaat al weten wat dat leven inhoudt. En die inhoud kan in beginsel niet uit de markt komen, want die eist precies dat wij met de juiste preferenties, met de goede grote verhalen aantreden, om de prijs en de verkoopprijfers te bepalen, zodat we de reële prijs betalen, niet lachwekkend bedot worden en zelf niet grenzeloos bedotten. Bij gebrek aan inzicht in het goede leven, is de markt, uitzonderingen niet te na gesproken, bijgevolg uitgeleverd aan het slechte leven dat beslist veel makkelijker te bereiken is. Er bestaat geen enkele reden, en ze kan in deze onderstelling ook niet bestaan, die ons zou kunnen doen besluiten dat de onzichtbare hand ons écht naar het goede leven leidt. Het kwaad verkoopt ook en wellicht beter, al was het maar omdat ze de noodzakelijke vraag naar 'nieuw en beter' onvermijdelijk doet ontstaan. Kortom, de veralgemeende economie, die onze hamvraag door 'showbizz in alle richtingen' nu eindelijk eens efficiënt ging oplossen, lost dat probleem enkel op als het er niet meer is. Bijgevolg zijn we, als we deze 'commedia dell' arte' hebben bijgewoond, als wij naar huis gaan dus (als we er nog een hebben), opnieuw waar we altijd waren. Zo makkelijk, uit de mouw van Tijn Uilenspiegel geschud, lost men filosofische problemen, die van fundering, niet op. De markt, de showbizz, dat universeel en bijgevolg belachelijk theater, kan, zo blijkt, effectief alle richtingen uit. En gezien de meeste daarvan impasses zijn, lijkt het aangewezen, dat wij, culturele dieren die beperkt zijn, ons ook in onze fantasie zullen moeten beperken, dat wil zeggen, dat wij terwille van het 'goede leven' voorbeeldelijke verhalen zullen moeten vertellen. Waar zijn de criteria?

6

Men kan zich voorstellen dat de meesten onder ons, van wie men beslist mag veronderstellen dat ze van goede wil zijn, zullen huiveren. Maar we moeten goed geseffen dat het alternatief de universele markt is, die niet enkel speculatief uitvalt (wat tot daar aan toe is) maar die ook aleatoir en ad hoc moet zijn. Om op de markt te komen, moet een mens zich er toe beperken niet verder te kijken dan zijn neus lang is. En die neus is van huize uit een instrument dat in onze soort bijzonder schraal ontwikkeld is. Met dat gesnuffel komt echt geen cultuur uit de bus. En die hebben we nu juist nodig. Tenzij we ze al zouden hebben. Maar dat is bijzonder twijfelachtig. We zullen dus, zelfs als wij beslissen op de markt te komen omdat het niet anders kan, criteria nodig hebben. Maar welke?

Het zou schaamteloos pretentius zijn te beweren dat ik er heb. Maar het zou ook schaamteloos van een mentaliteit 'après nous le déluge' getuigen te beweren dat ik er géén heb. Welke kan en moet ik dan hanteren? Ik zie geen andere oplossing dan uitgaan van de vooronderstellingen die aan dit betoog, dat ook een verhaal is, ten grondslag liggen: het besef dat beide klein zijn. We moeten dus verhalen krijgen die betogen en tonen dat ze verhalen zijn. Wij en de wereld zijn dat immers ook. En het moeten verhalen zijn die lijken op betogen: ze moeten een indruk van evidentie geven. Combineren we beide eisen dan krijgen wij werk dat aan de ene kant volop onvoorspelbaar verhaal is, en aan de andere kant, achteraf, bij nader toezien, volop betoog blijkt te zijn. Niet op het niveau van het bewijs en niet op het niveau van het betoog -want dat kan niet- maar op het metaniveau dat beide verenigt. Het moet om verhalen gaan die hun eigen noodzakelijkheid tonen door die te bewijzen en dat ook bewijzen door het te tonen. Het moet met andere woorden om canonische gegevens gaan, die de indruk maken er altijd geweest te moeten zijn. Nog anders uitgedrukt: het verhaal moet de onvermijdelijke en unieke vorm van zijn inhoud zijn, zodat die inhoud slechts in zijn vorm kan bestaan. Zo'n wet van 'de convergentie van vorm en inhoud', onderworpen aan de 'eindigheid van verhaal en betoog', constitueert de enig mogelijke trefzekerheid waarmee wij ons bestaan vanuit onze leegte in zijn volheid kunnen duiden. Zijn er zulke dingen? Er zijn er, maar beslist weinige. Het moet gaan om een trefzekerheid die de evidentie benadert en een evidentie die hoewel gekend

door allen, toch altijd nieuw is. Een 'Ah, ja' en dus een 'Aha-Erlebnis'. Het lijkt er bijgevolg op dat die werken meesterwerken genoemd zullen mogen worden die niet enkel laten zien wat het is zo'n en zo'n cultuurmens te zijn, maar die meteen ook, daar bovenop, tonen wat het is een cultuurmens tout court, dus een mens als zodanig te zijn. Het zijn er weinige. Maar het zijn er genoeg. Of daarmee, met deze gooi naar precisie, als het al lukt, veel bereikt is, is natuurlijk maar de vraag. Maar kleinere verhalen zijn zeker te klein en de grotere zijn onbetwistbaar te groot. Zij die dat midden treffen, bakenen op z'n minst grenzen af, al geven ze voorzeker geen instructies. Zo kan het zoek- en leerproces, dat alle cultuur voor elk van ons is, in banen geleid worden, al kan het op die manier niet resoluut één bepaalde richting worden uitgestuurd. Trouwens, was dit laatste mogelijk, wij zouden een formule zijn. Was het eerste niet het geval, dan zou nihilisme onvermijdelijk zijn. In principe, op zich, zijn beide alternatieven mogelijk. Het heelal waarin wij leven kan zo beperkt zijn dat het een determinisme is, en dan is alle cultuur die geen natuur is, een illusie. Of er zijn geen beperkingen -alles is mogelijk- en dan is willekeur onze enige regel. Beide opties, die absoluut zijn en bijgevolg 'an Sich' waar kunnen wezen, zijn voor ons en onze verhalende natuur echter ontoegankelijk: ze zijn de ingebeelde grenzen waartussen het hier en daar en het nu en dan van ons leven zich afspeelt. Dat zijn daarenboven ook de grenzen die ons ethische bekommernissen mogelijk en werkelijk maken, en die ons enerzijds ook onze wetenschap opleveren en anderzijds onze kunst, inzonderheid ook die meesterwerken, waarnaar we altijd op zoek zijn geweest, literair en dus ook religieus. Gisteren, vandaag en morgen.

7

Is mijn kleine verhaal nou uit? Neen, want het is onontkoombaar een groot verhaal: het is dus, als de lezer mij dat niet kwalijk neemt, nog maar net begonnen.

Frans van Peperstraten (red.)

Jaarboek voor esthetica

ISSN 1568-2250

Trefw.: Filosofie, esthetica

© 2001 Nederlandse Genootschap voor Esthetica

Vormgeving: Joanne Vis

Druk: KUB-drukkerij, Tilburg